

Editorial

Josep M. Vila i Carabasa

President de l'ACRAM

L'arqueologia medieval en temps de crisi

L'actual és la primera crisi a gran escala que patim des que el mètode arqueològic s'utilitza de manera sistemàtica per a l'estudi de jaciments i edificis d'època medieval i moderna. Davant d'aquest fet val la pena començar a reflexionar sobre quines poden ser les seves conseqüències negatives per a la nostra disciplina i preveure actuacions que permetin superar la nova situació sense afectar de manera important la protecció d'aquest patrimoni. Aquest escrit és una primera reflexió en veu alta, que només fa esment d'uns quants punts de la problemàtica i que simplement pretén encetar un debat.

En els darrers quinze anys s'ha produït una progressiva consolidació de la disciplina en l'àmbit professional, fins al punt que les intervencions en jaciments d'època medieval i moderna representen un percentatge força important respecte del conjunt de les excavacions preventives i d'urgència que es porten a terme cada any a Catalunya. Paral·lelament, a partir de l'esforç d'administracions i professionals, s'ha anat millorant la qualitat dels treballs que se'n deriven, amb la sistematització dels estudis documentals i de paraments, així com la millora de les condicions en les excavacions arqueològiques. Al mateix temps s'han format i forjat un conjunt de professionals, sovint provinents d'especialitats diverses, que han fet de la recerca en jaciments de cronologia medieval i moderna la seva principal activitat professional. Aquesta pràctica els ha convertit, a poc a poc, en autèntics especialistes en la matèria. El suport a aquest conjunt de professionals i a la seva recerca constitueix una mica la raó de ser de l'ACRAM i el destí principal de la seva activitat.

La crisi ens pot afectar i ens afecta de moltes maneres. D'entrada, una aturada de l'activitat econòmica, especialment en el camp immobiliari, suposa de retruc una disminució de les intervencions arqueològiques que se'n deriven, especialment en l'àmbit urbà. Aquest fet no és dolent en si mateix, sempre que les actuacions que finalment es portin a terme puguin desenvolupar-se amb totes les garanties. De fet, pot ser fins i tot profitosa una aturada que permeti, sense l'excés de pressió dels darrers anys, reflexionar i planificar els criteris de les intervencions arqueològiques i incidir més en els temes de recerca. L'aturada hauria de permetre també regenerar el teixit professional amb la desaparició dels tècnics i les empreses que, sense una veritable vocació arqueològica, la sobredemanda dels darrers anys havia permès prosperar.

Hi ha, també, un factor que si bé no és nou la crisi n'està incrementant la incidència. És evident que la disminució de l'activitat general provoca un increment de la competència entre els agents que hi intervenen i és aquí on la posició dels arqueòlegs és més dèbil. L'augment de la competitivitat entre les constructores, que són els agents que controlen l'execució

d'una part important de l'obra pública (la que en els moments actuals genera més activitat en el nostre sector) provoca un increment en les baixes amb les quals aquestes empreses es presenten als concursos. Aquesta situació no seria dolenta en si mateixa si no fos perquè les constructores, per mantenir els nivells de beneficis, traslladen immediatament aquestes baixes a les empreses subcontractades, entre aquestes les d'arqueologia o als arqueòlegs professionals segons els casos. Aquest fenomen provoca una sèrie de conseqüències indesitjables en la nostra disciplina.

Per una banda, aquesta situació es tradueix en una precarització laboral, especialment si es produeix una transformació dels assalariats en treballadors autònoms. Aquests dependents són els que en darrera instància han de fer la feina assumint la baixa inicial de la constructora, més els beneficis d'aquesta i, molt sovint, també els de l'empresa d'arqueologia, si n'hi ha una que faci d'intermediària. Tot i que aquest fenomen és lamentable, no és aquí el lloc per tractar-lo, ja que correspon a d'altres agents, com ara els sindicats, l'Associació d'Arqueòlegs o el futur Col·legi Professional.

En el pitjor dels casos aquesta situació es pot traduir també en una disminució de la qualitat de la feina, dels nivells d'exigència o en una retallada dràstica de l'abast de la intervenció, amb l'objectiu de mantenir els beneficis tot i la reducció dels ingressos. De fet, el primer que no està interessat en la qualitat de la feina que encarrega és el mateix contractista, que només es fixa en el preu i que, increïblement, és qui decideix, en molts casos, la persona que dirigeix una determinada intervenció arqueològica, sense que li recaigui cap responsabilitat si el subcontractat no fa bé la seva feina.

No és que estiguem dubtant, d'entrada, de la capacitat dels professionals o de les empreses, la immensa majoria dels quals desenvolupen la seva feina amb total honestat. Però hem de reconèixer també que hi ha casos en què això no és així. A tots ens vénen al cap empreses de les quals es coneixen moltes menys memòries de les que tocarien pel volum d'intervencions gestionades; altres que, especialment en els darrers temps, han fet fora els seus treballadors abans que puguin acabar o ni tan sols començar la memòria d'una o més intervencions. N'hi ha alguna, fins i tot, que actua amb evident, i coneguda, mala fe. Altres contractaran arqueòlegs sense experiència, simplement perquè se'ls pot collar més amb el salari, per dirigir intervencions que, per la seva complexitat, necessitarien personal més experimentat o més nombrós. Són aquestes pràctiques les que el mercat no fa desaparèixer, més aviat al contrari, ■■■►

pot fer augmentar si no es creen sistemes, o es reforcen els existents, per evitar-ho.

Entenem que el conjunt dels professionals no ens podem permetre caure en aquesta situació i encara menys s'ho pot permetre l'administració competent: la Generalitat de Catalunya. Cal recordar que és l'única institució que té competències directes en la protecció del patrimoni cultural català i a la qual es poden demanar responsabilitats si no hi ha una resposta adequada. De tota manera, el col·lectiu de professionals no podem defugir la nostra responsabilitat, perquè la tenim, i hem de fer costat a l'Administració en tots aquells aspectes que se situen en l'àmbit deontològic. Històricament la complicitat que hi ha hagut entre els professionals i els tècnics de l'administració ha permès sovint superar situacions compromeses. Entenc que cal potenciar aquest recolzament mutu ja que, en el fons, tots formem part d'un mateix col·lectiu i tenim uns objectius comuns.

Creiem que cal incidir en alguns aspectes de l'actual sistema per tal de reforçar la posició dels arqueòlegs i de l'arqueologia en els processos de contractació de l'obra pública i privada.

En primer lloc, cal una notable millora de la inspecció tècnica que actualment, i per diversos motius, és un dels punts més febles de la cadena. Hem de reconèixer que s'han fet notables avenços en el control de l'obra pública per tal de detectar amb antelació qualsevol afectació arqueològica, i aquesta és una de les causes de l'increment de les intervencions que s'ha produït en els darrers anys, i hem de felicitar a l'administració per haver-ho aconseguit. Tots som conscients, també, del sobreesforç personal que fan la majoria dels tècnics de les diferents administracions per tal d'evitar que la situació pugui arribar a ser pitjor del que ara és.

Amb tot, la manca de mitjans, sobretot humans, que pateix l'Administració es fa evident en el control de les obres mitjanes i petites, en el món rural i, en general, en el seguiment de l'excavació en si mateixa. En aquest sentit, entenem que caldria garantir una major incidència dels responsables públics en tot el procés.

Abans d'iniciar-se la intervenció, l'Administració hauria de poder deixar ben clars els criteris, els continguts, l'extensió i les característiques de l'excavació i de la memòria que s'ha de dur a terme, per tal que les propostes i els pressupostos de les empreses i els professionals siguin realment comparables. D'altra banda, cal que l'Administració es doti dels instruments necessaris per exigir als promotors d'una determinada intervenció que la persona que l'ha de dur a terme estigui suficientment qualificada i disposi d'experiència demostrable: tenir el títol no hauria de ser garantia suficient per poder dirigir una intervenció arqueològica. Cal recordar que un cop donat el permís d'exca-

vació la situació és pràcticament irreversible. Per tant, aquest procés inicial és especialment important de cara a garantir un correcte desenvolupament de l'excavació.

Durant l'excavació hi hauria d'haver un seguiment més exhaustiu que permeti comprovar que el desenvolupament de la intervenció es porta a terme d'acord amb els criteris establerts inicialment, sense reduir ni l'abast ni les exigències per tal d'abaratir costos.

Finalment, cal fer una valoració exhaustiva de la memòria, dels seus continguts i característiques i del compliment de la seva presentació. En aquest sentit, i en el cas d'arqueòlegs que treballen en empreses, no és tolerable que l'Administració castigui els professionals amb la inhabilitació i, al mateix temps, no pugui fer res contra les empreses que estafen els seus treballadors en no pagar-los una memòria que sovint prèviament han cobrat del promotor.

Totes aquestes mesures haurien de garantir la igualtat de condicions a l'hora de plantejar una intervenció arqueològica i d'executar-la. L'objectiu seria impedir que darrere una baixada de preus s'amagui no una millor oferta, que seria lícita, sinó una feina poc acurada o de menor qualitat. Això causaria un dany irreversible al patrimoni ja que, com tots sabem, una excavació arqueològica és en si mateixa destructiva; per tant, cal ser molt curosos en la manera de fer la recollida de dades.

A banda de la millora en la inspecció tècnica, també cal trobar la manera d'impedir que una part important dels recursos destinats a l'arqueologia acabin simplement engruixint el marge de beneficis de les empreses constructores. Sovint es fan públiques xifres que poden semblar astronòmiques d'inversió en arqueologia, sense que es digui que una part molt important d'aquests diners (fins a un 50 % o més en alguns casos) no arriba als agents que fan la recerca arqueològica.

Sabem que es difícil evitar que un promotor privat esculli el director d'una intervenció arqueològica que està finançant, però no és admissible que les direccions de les actuacions que promouen les mateixes administracions siguin una partida més de l'obra que es treu a concurs. D'aquesta manera, la direcció arqueològica queda massa sovint a mercè de la voracitat de les empreses adjudicatàries que no tenen cap mena d'interès en la qualitat de la feina arqueològica i són les que, majoritàriament, decideixen la persona que ha de dirigir una intervenció arqueològica en el marc d'un BCIN, d'un jaciment o d'un monument de propietat o gestió públiques.

Cal reconèixer, de tota manera, que en els darrers anys hem avançat en aquest tema en determinats àmbits. Així, alguns departaments, com el Servei de Patrimoni Arquitectònic de la

Generalitat, o el de la Diputació de Barcelona, entre d'altres, acostumen a contractar directament, igual com fan amb els arquitectes, els arqueòlegs que han de dirigir les excavacions arqueològiques associades a les intervencions que promouen. Caldria, per tant, generalitzar aquest sistema al conjunt de les administracions públiques catalanes, per tal de garantir que, almenys en el patrimoni públic, les actuacions es fessin amb totes les garanties i que la inversió prevista es destina realment a recerca arqueològica.

Penso que tots hauríem d'estar d'acord que el gerent d'una empresa constructora, per molt adjudicatària d'una obra que sigui, no pot ser la persona que decideixi qui ha de dirigir l'excavació arqueològica que s'ha de dur a terme, per exemple, en un Bé Cultural d'Interès Nacional de titularitat pública, i això està passant cada dia.

Per impedir això caldria sistematitzar la contractació directa per part de l'administració promotora, almenys de les direccions arqueològiques (igual com es fa amb els arquitectes) mitjançant concursos públics en els quals el currículum, el coneixement del jaciment i les propostes científiques del projecte d'actuació fossin els aspectes en els quals competir i no solament la proposta econòmica.

Totes aquestes actuacions, i d'altres que el limitat espai de què disposem no ens permet exposar, haurien de permetre de consolidar el criteri de qualitat per sobre del preu en els processos de selecció dels professionals que s'han de fer càrrec de les intervencions arqueològiques. Només d'aquesta manera podrem evitar que la crisi serveixi d'excusa perfecta per desmantellar *de facto* la nostra disciplina, amb les conseqüències negatives que això pot comportar a mitjà i a llarg termini per al patrimoni cultural català. ■